

tičkog pitanja osim aramejskog pra-Mateja postavljaju još grčkog pra-Mateja; iz kojeg da je i kanonskog Marka postalo kanonsko Matejevo evanđelje. Grčki pra-Matej nema nikakog oslona u tradiciji.

Sudim, da je ovo pitanje najzgodnije riješio Gutjahr, premda je Sickengeru odviše konzervativan, (sehr konservativ).

Što se tiče naslovnika poslanice Galačanima vjerojatnija mu je: nordgalatische Theorie radi Act. Ap. 16, 6. i Gal 4, 13.

Za poslanicu Efescima drži, da ima cirkularni karakter. Pavao nije napisao „*ἐν Ἐφέσῳ*“, već poslao poslanicu po Tihiku maloazijskim općinama. Tihik je najprije poslanicu izručio Efescima i tako se taj list raširio kao list Efescima.

Dr. Franjo Zagoda.

Jacquier: Le Nouveau Testament. Tome second. Le Text du Nouveau Testament. Paris. Le-coffre 1913.

Pisac se opravdano ponosi, što je prvi od Francuza iznio tako značajanu knjigu. Ni njemački katolici nemaju još takog djela.

Pisac hoće pružiti priliku slušateljima bogoslovlja, da se uzmognu orijentirati sred mnogobrojnih kritičkih i povjesničkih pitanja s obzirom na novozavjetni tekst.

Da lakše riješi tu zadaću, obratio se na specijaliste u tom pitanju kao: Dom De Bruyne, Dom Chapman, Nestle itd., da ga podupru savjetom, što su najspremnije učinili. Zato ima ta knjiga kraj priznate savjesnosti piščeve i potpore kritičara još veću vrijednost. U I. glavi raspravlja: o materijalu, formi rukopisa, o razgovorima, stihometriji, inskripcijama, subskripcijama; najstarijim razdiobama svetoga teksta, o Euzebijevim kanonima, Eutalijevoj razdiobi, o podrijetlu, vijeku, broju rukopisa itd. Pod konac iznosi sisteme Tischendorf-Sirivener, Gregory i Sodenov.

U glavi II. iznosi mnoge ucejalne rukopise baveći se opširnije: Sinajskim, Vatikanskim, Aleksandrijskim, Efremovim, Bezinim i Klaramontanskim. Zatim dolaze: papiri; kurzivni rukopisi i lekcijonari.

Iza toga prelazi na prijevode i to najprije raspravlja o latinskim prijevodima prije sv. Jeronima; zatim o Jeronimovoj Vulgati. Predočuje povjest Vulgate i nabroja rukopise Vulgate.

Pošto mnogi rukopisi prije sv. Jeronima pokazuju srodna čitanja, no i posebna, to ih dijeli prema Hortu u tri razreda: a) afrički tekst, b) europski i c) italski.

Nastavlja o prijevodima: sirske, egipatske; i o prijevodima, koji imaju za uspostavu teksta drugotnu vrijednost: armenском, etiopskom, gotskom, slavenskom itd. Napokon raspravlja o citacijama: crkvenih pisaca, heretika i pogana.

Knjiga druga bavi se kritikom teksta. Iznajprije raspravlja o uzrocima, s kojih su postale mnogobrojne varijante. Zatim iznosi povjest grčkoga teksta. Osobitom pomnom obradio je pitanje o tekstu zapadnomu i rad velikih kritičara počevši od Alkalske poliglotte pa do monumentalnoga rada Sodenova.

To lijepo djelo samo se preporuča.

Dr. Franjo Zagoda.

Dr. Tillmann: Das Johannes-evangelium. Berlin. Walther 1914.

Koliko li je zlato pohranjeno u Ivanovu evanđelju! Kad bismo imali samo nekoje odlomke, da retke toga slavnoga djela, morali bismo se iskreno pokloniti veličini Onoga, koji je Ivana ljubio.

Pisac dobro znade teškoću, koju treba da svlada exegeta tumačeći djelo duševnoga orla. No njega bodre riječi Augustinove: *Iam ergo videte quam sublimia loqui debuit, qui est aquilae comparatus: et tamen etiam nos humi repententes, infirmi et vix ullius momenti inter homines, audeamus tractare ista, et ista exponere: et putamus nos aut capere posse cum cogitamus, aut capi dum dicimus* (tract. in Johann. 36, 5).

U dosta opsežnom uvodu raspravlja izagoška pitanja o Ivanovu evanđelju. Svesirano, jasno i ispravno upozoruje na razliku izmjeđu Ivana i sinoptika. Osvrće se na glavne protivničke prigovore i zaključuje, da kraj sve formalne razlike postoji sklad izmjeđu Ivana i sinoptika u opisivaju života Gospodina Isusa Krista.

Samo evanđelje podijelio je: U

A. Uvod a) Prolog 1, 1—18. b) Ivan svjedoči za Krista. c) Prvi plod svjedočanstva Krstiteljeva.

B. Tri glavna dijela.

I. Svijetlo sja u tami (2, 1—12, 50.) Djelovanje Gospodinovo u Galileji; a poglavito u Judeji i to u Jeruzalemu.

II. A koji ga primiše (13, 1—17, 26.) Isus u krugu svojih milih učenika.

III. Sin čovječji treba da se povisi (18, 1—20, 29.) Muka. Uskrsnuće.

Svršetak. Svrha evanđelja (20, 30—31.)

Dodatak (21, 1—25.)

Tumačenje odlikuje se kratkoćom, jasnoćom, zgodnim aplikacijama. Posebnu vrijednost daje djelu, što kod pojedinih čudesa navodi nazore protivničke, te ih uspješno i odlučno obara, braneći realnost čudesa.

Uopće je pisac lijepo protumačio čudesa. Ustaje protiv onih, koji gledaju u čudesima puke alegorije. Tako n. pr. kod ozdravljenja slijepca od poroda: „Von einer rein allegorischen Deutung und einer Verflüchtigung des Wunders kann also nicht die Rede sein, um so weniger als der Bericht fast wie eine protokollarische Aufnahme des Vorgangs wirkt.

Ili kod uskrsnuća Lazarova: Die Erzählung selbst bietet der allegorischen Erklärung nicht die mindeste Handhabe. Sie gibt sich so natürlich und schmucklos, stellt nüchtern Tatsache neben Tatsache, zeigt eine solche Fülle historischer Personen und Einzelzüge, die keinerlei allegorische Bedeutung haben itd.

Pisac služi se obilnom literaturom. Navodi je u uvodu. a zatim i kod pojedinih odsjeka. — No bilo bi poželjno, da je Patrística obilnije zastupana.

Ne svigja mi se, što Tillmann drži, da je voda u ribnjaku Betezdi bila zasićena mineralnim substancijama, periodički se uzgibala, te je prvi bolesnik, koji bi u nju tada stupio, ozdravio.

Svrhunaravski je uzrok prema izvještaju Ivanovu uzmutio vodu i proizveo ozdravljenje.

Pisac ne zna, za koju bi se svetkovinu odlučio u 5, 1. — Uskrs ne će biti, jer ga Ivan uvijek jasno označuje; isključen je Purim kao gragjanska svetkovina. Prema tomu bit će

praznik Sjenica, pogotovo ako bi se kritički mogao utvrditi član (h); ili je praznik Sedmica.

Mislim, da je radi Iv. 4, 35. svetkovina u 5, 1.: Uskrs.

Krasno tumači oprosnu govor Gospodina. Mnogo se oslanja u tumačenju na divne Keplerove „Ab-schiedsreden“.

Jezik je biran. Misli se razvijaju velikom lahkoćom. Piše velikom toplotom i zanosom.

Preporučam svima, koji hoće da urone u dublinu evanđejske istine.

Dr. Franjo Zagoda.

Jacquier: Histoire des livres du Nouveau Testament. Les écrits johanniques (quatrième édition.) Paris. Lecoffre 1912.

Zasluzni bibličista dokazuje najprije općenito, da je Ivan apoštol pisao: evanđelje, tri poslanice i apokalipsu poregujući jezik i nauku ovih djela.

Najveći dio knjige zaprema evanđelje. Pisac svladao je veliku literaturu o našem evanđelju. Spominje povjesnički sve glavne braniče i protivnike autencije i njihove nazore.

Ispitujući ih dijeli pisce u tri razreda:

1. Jedni priznavaju autenciju.
2. Drugi potpuno zabacuju.
3. Treći dopuštaju samo djelomično autenciju. Temelj je djelu apoštolski, no radila je ovdje kršćanska svijest i pisac knjige.

Jacquier pomno ispituje tradiciju počevši od apoštolskih otaca, da utvrdi autenciju; jednakom točnosti navodi unutrašnje dokaze za autorstvo Ivanovo.

Vrlo je pomno obradio § 9. „Caractères doctrinaux du IV. évangile. Odlučno ruši krivu nauku Loisyja, koji drži evanđelje Ivanovo knjigom mističkom, alegoričkom i simboličkom. Dobro opaža, da Loisy nije u tom originalan, jer je već prije u tom duhu tumačio evanđelje H. Holtzmann.

Opravdano se obara na metodu, kojom Loisy i Holtzmann čudesa Gospodinova n. pr. svadbu u Kani, uskrsnuće Lazarovo alegoriziraju. Ako prihvatimo taku metodu, tada možemo alegorizirati sve povjesne činjenice